

ДВА ЮВІЛЕЇ «ЧЕРВОНОЇ РУТИ»

До історії авторського права

Антоніна Ферчук

Музей правової охорони інтелектуальної власності Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності»

Про цьогорічний ювілей незабутньої пісні Володимира Івасюка «Червона рута» згадувалося вже не раз.

50 років тому пісня вперше прозвучала зі сцени і по телебаченню. Однак маємо ще один своєрідний привід для відзначення ювілею.

Ювілей пісні спонукав уперше опублікувати документальні матеріали, надані свого часу в розпорядження Музею правової охорони інтелектуальної власності ДО «Українське агентство авторських і суміжних прав». Передані музею цифрові копії архівних документів ілюструють досі невідомі широкому загалу нюанси творчої біографії Володимира Івасюка.

Утім не зайвим буде спочатку пригадати добре відомі факти.

Появу пісні «Червона рута» на радянській естраді порівнювали з вибухом. Успіх на I Всесоюзному телевізійному конкурсі «Пісня року – 71» був неймовірним. У фіналі конкурсу, запис якого Центральне телебачення провело 22 грудня 1971 року, прозвучали 20 пісень, визначених за листами телеглядачів та рішенням конкурсного журі найпопулярнішими минулорічними композиціями. Розглянули 30 000 відгуків, у яких дописувачі називали три нові пісні радянських авторів, що їм найбільше сподобалися. Художній рівень та ще й ідейну направленість (обов'язково!) пісень, уподобаних телеглядачами, оцінювала художня рада. З 20 пісень-лауреатів конкурсу, здебільшого авторства маститих композиторів та поетів, репрезентованих титулованими виконавцями, пісня «Червона рута» була єдиною, написаною аматором. На заключному концерті в телецентрі «Останкіно» нова пісня з України прозвучала у виконанні солістів самодіяльного вокально-інструментального ансамблю з далекого буковинського райцентру Вижниця та автора.

Після всесоюзної телетрансляції запису концерту 1 січня 1972 року українську пісню «Червона рута» підхопила вся багатонаціональна країна. Її можна

було почути в Карпатах і на Домбаї, вона линула з вікон квартир Чернівців, Києва, Москви та інших міст і сіл величезної держави. Пісня сколихнула радянську естраду, тепер її виконував не тільки самодіяльний буковинський ансамбль «Смерічка». Пісню записали професіонали, серед яких білоруські «Пісняри», грузинський ансамбль «Опера», польський «Но то цо», болгарин Бісер Кіров, пізніше – американка українського походження Квітка Цісик.

За переказами, на написання цієї пісні студента-медика з Чернівців Володимира Івасюка надихнуло знайомство зі збірником коломийок, виданим Володимиром Гнатюком 1906 року. Юнака вразили рядки, у яких згадувалася «червона рутонька», «чар-зілля». Володимира настільки захопив образ загадкової рути, що у вільний час він почав мандрувати гуцульськими селами в пошуках фольклорного матеріалу. Таким чином він почув в одному із сіл легенду про чар-зілля – символ вічного кохання.

Перший варіант вірша був написаний ще 1968 року. У мелодії, на яку згодом Володимир поклав віршовані рядки, синтезувалися мотиви українських народних пісень та сучасні ритми. За висловом композитора й музиканта Кирила Стеценка, Володимир Івасюк «додав українській пісні драйву».

Перше ж публічне виконання «Червоної рути» відбулося 13 вересня 1970 року на Театральній площі Чернівців під час трансляції телепередачі «Камертон доброго настрою» у виконанні Володимира Івасюка та вчительки музики Олени Кузнєцової. Невдовзі, у жовтні того самого року, на звітному концерті Чернівецької обласної спілки композиторів пісню представляли самодіяльний ансамбль «Смерічка» та його солісти – Назарій Яремчук й Василь Зінкевич [1].

Пісня так сподобалася публіці, що до редакцій газет та телебачення почали надходити прохання опублікувати її текст і ноти. «Червону руту» та інші пісні Володимира Івасюка почали включати до свого репертуару й професіональні виконавці.

Тож закономірно, що молодий композитор, твори якого стрімко набували дедалі більшої популярності, вирішив подбати про охорону авторських прав.

Перший досвід композитора-початківця В. Івасюка в справі оформлення авторських прав на його пісенні твори, зокрема й на «Червону руту», ілюструють вже згадані меморіальні матеріали.

Якщо раритетні документи розглядати в хронологічному порядку, то першим у переліку буде «Реєстраційний аркуш автора» Всесоюзного управління з охорони авторських прав (ВУОАП) при Спілці письменників СРСР [2] – стандартний типографський бланк, заповнений композитором від руки та завірений його підписом 2 березня 1970 року. У документі В. Івасюк дає короткі відомості про себе:

- дата народження – 4 березня 1949 р.;

- освіта – незавершена вища, студент III курсу;
- назва навчального закладу – Чернівецький медичний інститут;
- домашня адреса в Чернівцях.

На зворотному боці документа у відповідні графи занесені назви двох пісень: «Відлуння твоїх кроків» (текст – В. Вознюк, музика – В. Івасюк) та «Я піду в далекі гори» (текст і музика – В. Івасюк). Окремо автор зазначив, що є членом обласного об'єднання самодіяльних композиторів. В. Івасюк поставив свій підпис під стандартним типографським текстом про те, що попереджений про умови виплати винагороди: *«гонорар за публикацию, исполнение моих произведений будет выплачиваться только в том случае, если эти произведения будут надлежащим образом разрешены к исполнению и зарегистрированы мною в ВУОАП»*. Тут, мабуть, варто зробити невеликий відступ та з'ясувати, що саме малося на увазі у фразі *«произведения будут надлежащим образом разрешены»*.

На момент заповнення описаного документа СРСР не приєднувався до міжнародних конвенцій про охорону авторських прав [3]. У державі авторські права регулювалися Цивільним кодексом, на основі закону 1961 року «Об утверждении основ гражданского законодательства СССР и союзных республик».

СОЮЗ ПИСАТЕЛЕЙ СССР
ВЕСОЮЗНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПО ОХРАНЕ АВТОРСКИХ ПРАВ
РЕГИСТРАЦИОННЫЙ ЛИСТ АВТОРА

1. Фамилия, имя и отчество *Ивасюк Василь Васильевич*
Псевдоним _____
3. Дата рождения *4 марта 1949г.*
4. Образование *Черновицкий медицинский институт*
5. Занимаемая должность (если работает по найму) *студент 3-го курса Черновицкого медицинского института*

Згідно з чинним тоді законодавством авторське право виникало на момент створення твору. Однак автор не отримував виключних прав на публікацію своїх творів, не міг публікувати їх самостійно. На той час в СРСР єдиним продюсером фактично була держава. Отримати винагороду за використання твору автор мав можливість в разі публікації/виконання, підтриманих відповідними офіційними структурами. Дозвіл автора був потрібен лише на першу публікацію (виконання),

обов'язковою була тільки атрибуція автора офіційного твору. Опубліковані драматичні, музичні чи літературні твори можна було використовувати вже без згоди автора.

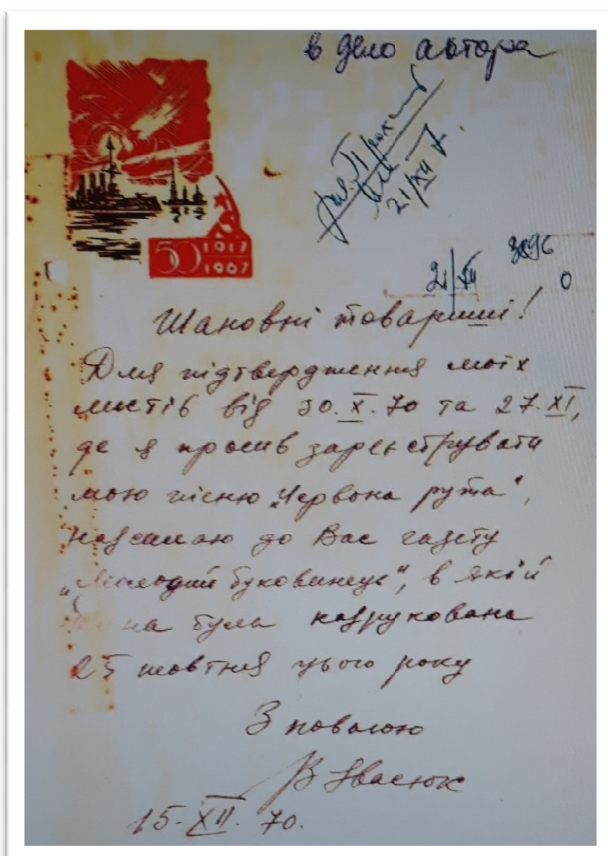
Єдиною умовою захисту авторських прав був творчий характер роботи та «існування в об'єктивній формі на території СРСР».

Тож разом із заповненим реєстраційним аркушем автора В. Івасюк 15 березня 1970 року подає до ВУОАП клопотання (машинописне, складене в довільній

формі) про реєстрацію пісень, зазначених у реєстраційному аркуші автора. Текст клопотання містить додаткові дані про освіту та заняття заявника, з яких стає відомо, що студент медінституту Володимир Івасюк також «...закінчив три курси музичного училища по класу скрипки», грає на фортепіано, керує камерним оркестром інституту, уже декілька років є членом Чернівецького обласного об'єднання самодіяльних композиторів. Засвідчуючи творчий характер заявлених творів та їх «існування у об'єктивній формі на території СРСР», юний композитор наводить приклади публічного виконання «окремих творів» його авторства оркестрами, вокальними ансамблями області та республіки. Так пісні «Відлуння твоїх кроків» та «Я піду в далекі гори» наведені як такі, що виконуються найчастіше та «записані на Київському радіо» й навіть транслювалися по «Інтербаченню» [4]. Крім того, як повідомляв автор, названі пісні виконували солістка Укрконцерту Лідія Відаш та інші колективи під час гастролей у республіках СРСР [5].

Судячи з віз, проставлених на описаних документах відповідальними функціонерами ВУОАП (підписи нерозбірливі), 20 березня (клопотання) та 2 й 6 квітня (реєстраційний аркуш) 1970 року, справа про реєстрацію творів В. Івасюка розглядалася неквапливо. Після вересневого дебюту «Червоної рути» в Чернівцях Володимир у жовтні 1970 року надіслав до ВУОАП два листи (27 та 30 числа) з проханням зареєструвати нові пісенні твори. Свідчення про надсилання цих листів є в третьому архівному документі – листі В. Івасюка до ВУОАП від 9 грудня 1970 року. Вірогідно, не дочекавшись відповіді на два попередні звернення, композитор вирішив ще раз підтвердити намір щодо реєстрації власних творів. Згадуючи в третьому листі дописи, надіслані в жовтні з проханням внести до його реєстраційної картки пісні «Червона рута» та «Водограй», дописувач зазначив, що перша пісня була надрукована в жовтні

в газеті «Молодий буковинець». Також В. Івасюк повідомив, що обидві названі пісні «прийняті до Комітету радіомовлення». Оскільки відповіді на попередні листи, як видно, не було, композитор-аматор повторив прохання зареєструвати його нові пісні, завершивши допис дещо емоційно: «З нетерпінням буду чекати вашої відповіді». Судячи з подальшого, з відповіддю, такою очікуваною, не поспішали. Тож десь за тиждень, 15 грудня 1970 року, юнак відіслав ще одного, четвертого, листа. У зверненні до ВУОАП вкотре нагадав, що ще в жовтні просив зареєструвати пісню

«Червона рута», а далі: «...на підтвердження моїх листів надсилаю газету "Молодий буковинець", у якій вона надрукована 25 жовтня 1970 року». Газетна вирізка, прикладена до листа, – останній із заявлених артефактів, які є в розпорядженні музею. За браком інших документів важко коментувати, як у подальшому складалася співпраця В. Івасюка з ВУОАП, а потім з ВААП. Принаймні хотілося б сподіватися, що із заявником працювали оперативніше. Адже невдовзі після наведеної переписки до автора прийшла гучна слава, і вже не потрібно було доводити «існування у об'єктивній формі на території СРСР» його творів.

У серпні 1971 року Укртелефільм за участю самодіяльних колективів зняв мюзикл «Червона рута», у якому прозвучало багато пісень В. Івасюка, у тому числі «Водограй» та «Червона рута» [6]. Прем'єра фільму на Українському телебаченні відбулася восени того самого року. До всесоюзної прем'єри та тріумфу «Червоної рути» залишалося декілька місяців. Згодом славу шлягера здобуде й згадувана в наведеному листуванні пісня «Водограй», лауреат конкурсу «Пісня року – 72», удостоєна 1974 року другого місця на міжнародному фестивалі в Сопоті (виконання – Софія Ротару).

З 1973 року проблеми охорони авторських прав перейшли у відання нової державної структури – Всесоюзного агентства з авторських прав.

Коли ж пісні, згадані в наведених листах В. Івасюка, були зареєстровані ВУОАП (чи вже ВААП), та коли автор отримав перші роялті за їх виконання? Ця тема варта архівних пошуків і наступних розвідок.

Від моменту написання першого варіанту «Червоної рути» доля відвела авторові близько десятиліття. Та й за такий короткий проміжок часу він встигне створити немало.

Творчий доробок тридцятилітнього Володимира Івасюка нараховує 107 пісень, понад 50 інструментальних творів! І все ж найголовнішою стала «Червона рута», вже 50 років пісня визнається супер-хітом. Цей статус сьогодні підтверджують зіркові виконавці: Софія Ротару, Оксана Муха, Вахтанг Кікабідзе (переклав грузинською!), Тото Кутун'йо, хор Турецького. «Червона рута» включена в репертуар багатьох українських та зарубіжних виконавців. А ще пісня часто звучить зі спортивних трибун під час футбольних матчів у виконанні українських ультрас.

«Пісню цю візьму собі на спомин, пісня буде поміж нас».

Примітки

1. Вокально-інструментальний ансамбль «Смерічка» заснований 1966 року під орудою Левка Дутківського при будинку культури м. Вижниці Чернівецької обл. До 1973 р. – самодіяльний колектив. З 1973 р. – у складі Чернівецької філармонії, припинив діяльність 1995 р.

2. Всесоюзне управління з охорони авторських прав засноване 1938 р., реорганізоване 1973 р.
3. СРСР лише 1973 р. приєднався до Всесвітньої конвенції про охорону авторських прав, підписаної 06.09.1952 р. в Женеві.
4. «Інтербачення» – міжнародна організація радіомовлення та телебачення, заснована 1961 р. у Празі. Трансляції передач велися переважно на країни соцтабору та Фінляндії. 1992 р. припинила діяльність.
5. Відаш Лідія Михайлівна (1948–2012) – естрадна співачка, заслужена артистка УРСР, працювала, зокрема, з такими колективами, як оркестр «Київ» та Київський мюзик-хол. Вважається першою професійною виконавицею ранніх пісень В. Івасюка.
6. Режисер – Роман Олексів, сценарист – Мирослав Сковчиляс.